

Saturs

Priekšvārds	7
I. Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļai "Cilvēka pamattiesības" desmit gadi: aktuālas cilvēktiesību aizsardzības problēmas	11
Pamattiesību konstitucionālā regulējuma ģenēzes ietekme uz Satversmes 8.nodaļas normu interpretāciju (J.Pleps)	13
I. Ievads	13
II. Konstitucionālā regulējuma vēsture	15
1. Pagaidu satversmes	15
2. Satversmes otrā daļa	19
3. Pamattiesības starpkaru periodā	23
4. Pamattiesību katalogs pēc neatkarības atjaunošanas	28
III. Pamattiesību normu iztulkošana vēsturiskās ģenēzes kontekstā	36
1. Satversmes 8.nodaļas normu izpratne interpretācijas kontekstā	36
2. Vēsturiskās iztulkošanas metodes izmantošanas iespējas	43
3. Vēsturiskās iztulkošanas metodes izmantošanas problemātiskie aspekti	48
IV. Secinājumi	51
Cilvēktiesību aizsardzības efektivitāte Satversmes tiesā (K.Krūma)	55
I. Satversmes tiesas prakses nostiprināšanās	56
II. Procesa efektivitāte	58
1. Konstitucionālā sūdzība ar administratīvā procesa elementiem	58
2. Ministru kabineta pārstāvis	59
III. Atvērtība attiecībā uz aktualitātēm	60
IV. Nobeigums	62
Satversmes 91.pantā ietvertā vienlīdzības principa un sociālo tiesību mijiedarbība Satversmes tiesas spriedumos (I.Nikuļceva)	63
Sabiedrības tiesību aizsardzības efektivitāte teritorijas plānošanas lietās (I.Čepāne)	70
I. Vispārīgs sabiedrības tiesību raksturojums	72
II. Pirmais NVO neveiksmīgais mēģinājums	77
III. Rīgas brīvostas lieta	78
IV. Tiesnešu atsevišķās domas	79

V. Vai NVO ir "parasta" juridiska persona	80
VI. Konstitucionālo tiesību uz labvēlīgu vidi saturs	83
VII. Esošais un iespējamais pamattiesību aizskārums	87
VIII. Orhūsas konvencija nav tikai palīgīdzeklis nacionālo tiesību normu piemērošanā.....	90
IX. Secinājumi.....	93

II. Piekļuve tiesai: konstitucionālās sūdzības iesniedzējs .....

Pamattiesību aizskārums Satversmes tiesas praksē (<i>A.Branta</i>).....	97
--	-----------

Konstitucionālās sūdzības subjekti (<i>A.Endziņš</i>)	104
--	------------

Satversmes tiesas likuma 19.² pantā ietvertā jēdziena "Satversmē noteiktās pamattiesības" izpratne (*J.Pleps*) .....

I. Ievads	116
II. Jēdziena saturs: valdošais viedoklis.....	117
III. Satversmes jēdziens.....	120
IV. Noteikto pamattiesību jēdziens.....	124
V. Tiesiskā paļāvība	127
VI. Kopsavilkums.....	130

Konstitucionālās sūdzības īpatnības vides aizsardzības lietās (*I.Čepāne*) .....

Pieteikuma iesniedzējs konstitucionālajā tiesā ar akcentu uz individuālo pieteikumu. Salīdzinošais aspekts un Slovēnijas pieredze (<i>A.M.Mavčičs</i>)	141
---	------------

I. Salīdzinošais aspekts	141
1. Persona kā pieteikuma iesniedzējs konstitucionālajā tiesā.....	141
2. Cilvēktiesību aizsardzības institūcijas un tiesvedības formas	142
3. Konstitucionālā sūdzība un tās robežas pasaulē.....	143
4. Konstitucionālās sūdzības pamatelementi.....	145
II. Pieteikuma iesniedzēji Slovēnijas Konstitucionālajā tiesā	149
1. Tiesisko interešu aizsardzība Konstitucionālajā tiesā	149
2. Vispārējās jurisdikcijas tiesas pieteikums Konstitucionālajai tiesai	154
2.1. Prejudiciālie jautājumi – šaubas par piemērojamā likuma neatbilstību Konstitūcijai	154
2.2. Izņēmumi gadījumā, ja tiesību normas neatbilst Konstitūcijai	156
3. Pieteikumu "sijāšana"	157

4. Konstitucionālās tiesas jurisdikcijas robežas – izvērtēšana "ex officio"	158
5. Konstitucionālā sūdzība Slovēnijā	159
5.1. Vēsture	159
5.2. Pamati	161
5.3. Procesuālā kārtība	169
5.4. Slovēnijas tiesiskā regulējuma īpatnības	172
6. Daži tiesiski pasākumi stingrākai "svarīgāko" lietu atlasei – mēģinājums ierobežot iesniegto lietu skaitu	175
7. Nākotnes prognozes	179
Ieteicamie avoti	180
Piekļuve tiesai: Īrijas Augstākās tiesas pieredze <i>(H. Geigens)</i>	182

Priekšvārds

1. Pēc gandrīz divu gadu pārtraukuma Latvijas Republikas Satversmes tiesa sadarbībā ar valsts akciju sabiedrību "Tiesu namu aģentūra" piedāvā lasītājiem jau trešo Satversmes tiesas konferenču materiālu krājumu, kurā publicētas 2008. un 2009.gadā notikušo starptautisko konferenču dalībnieku runas.

Diemžēl līdz šim nav realizējusies iecere par ikgadēja konferenču materiālu krājuma izdošanu, lai gan Satversmes tiesas konferences tiek rīkotas regulāri katru gadu. Neskatoties uz to, ka tam gelvenokārt ir ekonomiska rakstura iemesli, sava daļa vainas jāuzņemas arī pašiem konferences dalībniekiem, kuri laikus vai vispār neiesniedz konferences organizētājiem savus referātus rakstveidā. Līdz ar to vairākas nozīmīgas konferenču laikā izteiktās atziņas diemžēl nekad nebūs pieejamas plašākam interesentu lokam.

Satversmes tiesas konferences tiek rīkotas par noteiktā laika posmā konstitucionālajai tiesvedībai aktuāliem tiesību jautājumiem, tostarp arī izvērtējot esošo tiesas praksi un diskutējot par konkrētām problēmām. Konferencēs paustās atziņas nereti ir izmantojamas arī kā palīgīdzeklis Satversmes tiesas judikatūras interpretācijai. Tāpēc to pieejamība plašākai sabiedrībai ir ļoti svarīga, jo īpaši pēc 2009.gada 10.decembrī izdarītajiem grozījumiem Satversmes tiesas likumā. Atbilstoši šiem grozījumiem no 2010.gada 1.janvāra visām valsts un pašvaldību institūcijām, tiesām, amatpersonām, kā arī privātpersonām ir obligāts ne tikai Satversmes tiesas spriedums, bet arī tajā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija (likuma 32.pants).

Lai gan Satversmes tiesas likums kā pienākumu paredz tikai spriedumu un tiem pievienoto tiesnešu atsevišķo domu publicēšanu (likuma 33.pants), tomēr Satversmes tiesas veiktās tiesību normu interpretācijas labākai izpratnei svarīga būtu arī dažādu Satversmes tiesas rīkoto pasākumu – semināru, konferenču u.tml. materiālu pieejamība. Tiesiskas valsts interesēs būtu nodrošināt konstitucionālās tiesas sniegto tiesību skaidrojumu, īpaši pamattiesību normu skaidrojumu izplatīšanu iespējami lielākai auditorijai.

Tāpēc krājumā apkopotais materiāls, neskatoties uz to, ka tas neaptver visu konferenču dalībnieku runas, būs noderīgs palīgavots Satversmē noteikto pamattiesību interpretācijā un piemērošanā,

Priekšvārds

---

kā arī vērtīgs pienesums Latvijas konstitucionālo tiesību zinātnei, īpaši analizējot konstitucionālās tiesas prakses attīstību.

2. 2008.gada 5.decembrī Latvijas Republikas Satversmes tiesas un Vācijas Fonda starptautiskajai juridiskajai sadarbībai kopīgi rīkotajā konferencē "**Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļai "Cilvēka pamattiesības" desmit gadi: aktuālas cilvēktiesību aizsardzības problēmas**" tika izvērtēta Satversmē nostiprināto pamattiesību normu interpretācijas un piemērošanas prakse desmit gadu laikā kopš Satversme tika papildināta ar pamattiesību katalogu, tostarp salīdzinot to ar pamattiesību īstenošanas pieredzi citās Eiropas demokrātiskajās valstīs.

Galvenās diskusijas konferencē tika veltītas trim tēmām:

- 1) pamattiesību aizsardzība Latvijā: pieredze un attīstības tendences;
- 2) pamattiesību aizsardzības efektivitāte konstitucionālajā tiesā;
- 3) sociālo pamattiesību ierobežošana un to aizsardzības īpatnības.

No desmit konferencē nolasītajiem pamatreferātiem šajā izdevumā publicēti tikai četri.

Plašāk par konferenci un izdevumā npublicētajos referātos izteiktajām atziņām interesenti var iepazīties publikācijā žurnālā "Jurista Vārds": Kovaļevska L. Cilvēktiesību nodaļai Satversmē desmit gadi // Jurista Vārds, 2008, Nr.47, 1.–3.lpp.

3. 2009.gada 6.novembrī notika starptautiska konference "**Piekļuve tiesai: konstitucionālās sūdzības iesniedzējs**", kura tika rīkota ar Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisijas) atbalstu.

Konferencē galvenokārt tika analizētas privātpersonu, tostarp sabiedrisko organizāciju tiesības iesniegt pieteikumus konstitucionālajai tiesai. Konferences dalībniekiem bija iespēja salīdzināt Latvijas konstitucionālās sūdzības modeli ar personu pamattiesību aizsardzības iespējām Slovēnijā, Spānijā un Īrijā.

Diskusijās tika iezīmēta arī tāda tēma kā personas tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību Eiropas pamattiesību hartā nostiprināto tiesību iespējama aizskāruma gadījumā. Konference notika laikā, kad Lisabonas līgums vēl nebija stājies spēkā. Tomēr diskusiju dalībnieki atzina, ka jautājums par Eiropas Savienības tiesību ietekmi uz pamattiesību aizsardzības regulējumu dalībvalstu nacionālajās tiesībās kļūs aktuāls tuvākajā laikā. Tāpēc šī tēma noteikti tiks ietverta nākamo konferenču diskusijās.

Šajā izdevumā publicēti lielākās konferences dalībnieku daļas referāti. Par konferences norises gaitu plašāk sk.: Pededze Dz. Konstitucionālā sūdzība: jaunumi un problēmjautājumi // Jurista Vārds, 2009, N4.46, 10.–11.lpp.

4. Izdevumā publicētie referāti sagrupēti divās daļās atbilstoši 2008. un 2009.gadā notikušajām konferencēm.

Kaut arī starp konferencēm un šī krājuma izdošanu ir pagājis zināms laiks, neviena no publicētajos referātos izteiktajām atziņām nav zaudējusi savu nozīmi. Atsevišķu rakstu autori krājuma sagatavošanas laikā tos ir arī aktualizējuši atbilstoši notikušajām pārmaiņām pēc konferencēm.

Lai atvieglotu iespēju pilnībā iepazīties ar rakstos minētajiem Satversmes tiesas spriedumiem un tiesnešu atsevišķajām domām lietā, atsauces papildinātas ar norādēm par to publikācijām.

Izdevēji cer, ka arī turpmāk būs iespēja Satversmes tiesas konferencēs izskanējušās atziņas saglabāt un popularizēt rakstu krājumu veidā un šo krājumu sagatavošana un izdošana kļūs operatīvāka. Taču tas lielā mērā ir atkarīgs arī no pašiem konferenču dalībniekiem.

Izdevēju vārdā –
Mg. iur. **Signe Terihova**,
VAS "Tiesu namu aģentūra" Tiesiskās informācijas
un izdevējdarbības daļas juriste

I

Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļai "Cilvēka pamattiesības" desmit gadi: aktuālas cilvēktiesību aizsardzības problēmas

Dr.iur. cand. **Jānis Pleps**,
LU Juridiskās fakultātes doktorants

Pamattiesību konstitucionālā regulējuma ģenēzes ietekme uz Satversmes 8.nodaļas normu interpretāciju

I. Ievads

1. Latvijas Republikas 6.Saeima 1998.gada 15.oktobrī pieņēma grozījumus Latvijas Republikas Satversmē, kas papildināja Satversmi ar jaunu – astoto nodaļu "Cilvēka pamattiesības".¹ 2008.gadā apritēja desmit gadi kopš Latvijas Republikas Satversmē ticis iekļauts pamattiesību katalogs un deviņdesmit gadi kopš pastāv neatkarīga Latvijas valsts.

Pamattiesību konstitucionālā regulējuma ģenēze ir viens no komplikētākajiem jautājumiem Latvijas konstitucionālo tiesību vēsturē. Līdztekus tam tikpat sarežģītas un daudzslāņainas varētu būt latgaliešu attiecības ar Satversmi.² Apstāklis, ka tikai 1998.gada 15.oktobrī Satversme tika papildināta ar pamattiesību katalogu, nenozīmē, ka līdz tam pamattiesībām Latvijā nebija konstitucionāla ranga vai Latvijā pilnā mērā netika nodrošināta demokrātiskai tiesiskai valstij atbilstoša pamattiesību kataloga īstenošana.

2. Cilvēktiesību idejas tika formulētas antīko grieķu un romiešu filozofu (īpaši stoīķu) mācībās un tālāk attīstītas kristīgo filozofu darbos par dabisko tiesību un pozitīvo likumu nošķiršanu. Klasiskais priekšstats par cilvēktiesībām izveidojās tikai jauno laiku Eiropas

---

¹ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē // Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.okt., Nr.308/312.

² Šīs problēmas ieskatam sk.: Bukšs M. Satversmes izstrādāšana un Latgolas pūstōvu uzskoti par tū // Dzeive, 1953, Nr.13, 25.–28.lpp.; Bukšs M. Latvijas apvīnōšonas kongresi kai satversmes pamatu licēji // Dzeive, 1967, Nr.82, 3.–11.lpp.; Bukšs M. Satversmes sapuļce un Latvijas Satversme // Dzeive, 1970, Nr.100, 3.–10.lpp.; Pleps J. Satversmes jautājumi latgaliešu trimdā // Jurista Vārds, 2008. 22.jūl., Nr.27.

**I. Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļai "Cilvēka pamattiesības"
desmit gadi: aktuālas cilvēktiesību aizsardzības problēmas**

---

filozofijā.³ Profesors Karls Šmits kā pirmos pamattiesību katalogus min Ziemeļamerikas kolonijās tapušās cilvēktiesību deklarācijas, lai arī tiek pieminēts, ka atsevišķas cilvēktiesības kā kārtu privilēģijas tikušas noteiktas jau viduslaikos un jauno laiku sākumā.⁴ Lai arī Latvijas valsts ir proklamēta tikai XX gadsimta sākumā, Latvijas teritorijā cilvēktiesību ideja attīstījās līdztekus šīs idejas attīstībai visā kontinentālajā Eiropā.

Atsevišķu kārtu tiesības, kurām ir pamattiesību raksturs, var sastapt virknē Latvijas tiesību avotu. Piemēram, Sigismunda Augusta privilēģijas XVIII punkts garantēja muižniekiem tiesības netikt sodītiem, ja viņus lietā iepriekš nebūtu nopratinājuši, kā arī noteica, ka muižnieka mantas atsavināšana var notikt tikai uz likumīga sprieduma pamata.⁵ Stefana Batorija Livonijas konstitūcijas 3.punkts pieļāva Livonijā reliģijas brīvību, kad līdztekus katoļu ticībai varēja brīvi lietot Augsburgas konfesiju.⁶ Latvijas tiesību vēsturē par pirmo rakstīto konstitūciju šajā teritorijā tiek uzskatīta Kurzemes un Zemgales hercogistes 1617.gada 18.marta Valdības formula (*Formula Regiminis*).⁷ Valdības formulā atbilstoši tā laika jaunākajām jurisprudences atziņām bija ietvertas arī pavalstnieku pamattiesības garantējošas normas, piemēram, muižnieku un pilsētnieku īpašuma neaizskaramības garantijas, ticības brīvība, vienlīdzība likuma priekšā neatkarīgi no reliģiskās piederības, kā arī netieši tiesības uz tiesas aizsardzību.⁸

---

³ Osipova S. Hamurapi kodekss Latvijas zinātnieku darbos par cilvēktiesībām / Latvijas Universitātes raksti. 740.sējums. Juridiskā zinātne. – Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 27.–41.lpp.

⁴ Schmitt C. Constitutional Theory. Durham and London: Duke University Press, 2008., p. 197–198.

⁵ Sigismunda Augusta privilēģija (1561). Grām.: Apsītis R., Blūzma V., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2.sējums. Blūzma V. (zin. red.). – Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 78.lpp.

⁶ Livonijas konstitūcijas karaļa Stefana laikā Varšavā 1582.gadā. Grām.: Apsītis R., Blūzma V., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2. sējums. Blūzma V. (zin. red.). – Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 83.lpp.

⁷ Švābe A. Latvijas tiesību vēsture. III daļa. – Rīga: Latvijas Universitātes studentu padomes grāmatnīcas izdevums, 1934, 68.lpp.

⁸ Lazdiņš J. Valdības formula (Formula Regiminis) (1617). Komentārs. Grām.: Apsītis R., Blūzma V., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2.sējums. Poļu un zviedru laiku tiesību avoti (1561–1795). –Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 207.lpp.

Tāpat nav noliedzama to valstu, kurām atšķirīgos laika posmos ir bijušas pakļautas atsevišķas Latvijas teritorijas daļas, konstitucionālās pieredzes, tostarp šo valstu konstitucionālā ranga aktu ietekme uz Latvijas konstitucionālajām tiesībām un pamattiesību izpratnes veidošanos.⁹ Šajā kontekstā sevišķi nozīmīga vieta varētu būt Krievijas impērijas absolūtās monarhijas pārveidošanās procesam par konstitucionālu monarhiju, 1906.gada Krievijas impērijas pamatlikumiem, kā arī 1917.gada Februāra revolūcijas idejām un konstitucionālajām reformām. Taču Latvija kā neatkarīga valsts, kas pati noteic savu valsts iekārtu, tika proklamēta tikai 1918.gada 18.novembrī. Tādēļ šajā rakstā autors pamattiesību konstitucionālā regulējuma problēmas Latvijā aplūkos tikai neatkarīgas valsts periodos.

Rakstā autors sniegs vēsturisku ieskatu diskusijā par pamattiesību kataloga nepieciešamību Latvijas konstitucionālajā regulējumā, kā arī analizēs iespējas izmantot vēsturisko iztulkošanas metodi Satversmē noteikto pamattiesību iztulkošanā.

II. Konstitucionālā regulējuma vēsture

1. Pagaidu satversmes

3. 1918.gada 17.novembrī Latvijas politisko partiju pārstāvji, izšķiroties par valsts dibināšanu, pasludināja sevi par Latvijas Tautas padomi, kurai līdz Satversmes sapulces sanākšanai pieder suverēnā valsts vara, kā arī pieņēma Latvijas Tautas padomes politisko platformu¹⁰ Kā tās komentārā rakstīja Tautas padomes sekretārs Erasts Bite – "viņa ir ļoti īsiņa, jo sastāv tikai no 7 pantiem".¹¹ Vērtējot šo aktu, jāņem vērā, ka tas tika izstrādāts lielā steigā un tajā ir "apvienoti divi uzdevumi: dot pagaidisatversmes galvenos noteikumus un atzīmēt pagaidvaldības darbības programmas svarīgākos punktus."¹² Līdz ar to, vērtējot Tautas padomes politisko

---

⁹ Sk., piem.: Šilde Ā. Pirmie Latgales latviešu parlamentārieši. Grām.: Šilde Ā. Trimdinieka raksti. 1944–1990. – Rīga: Avots, 1992, 330.–340.lpp.

¹⁰ Latvijas Tautas padomes politiskā platforma // Pagaidu Valdības Vēstnesis, 1918. 14.dec., Nr.1.

¹¹ Bite E. Latvijas pagaidu konstitūcija // Jaunā Latvija, 1920. 8.marts.

¹² Dišlers K. Latvijas Republikas Satversmes attīstība. Grām.: Latvija desmit gados. Latvijas valsts nodibināšanas un viņas pirmo 10 gadu darbības vēsture. Ārons M. (Red.) – Rīga: Jubilejas komisijas izdevums, 1928, 73.lpp.

**I. Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļai "Cilvēka pamattiesības"
desmit gadi: aktuālas cilvēktiesību aizsardzības problēmas**

---

platformu, jāņem vērā, ka valsts iekārtas pamatjautājumus tā regulē tikai daļēji, līdztekus tam plašu uzmanību veltot Pagaidu valdības politiskajiem mērķiem līdz Latvijas Satversmes sapulces sasaukšanai. Šajā aspektā Tautas padomes politiskā platforma radikāli atšķīrās no savu kaimiņvalstu – Lietuvas¹³ un Polijas¹⁴ pirmajām pagaidu konstitūcijām. Komentējot Tautas padomes politisko platformu, profesors Ringolds Balodis pamatoti rakstījis: "Tajā iekļautās konstitucionālās normas bija pārāk izplūdušas un virspusējas. [...] Tas liecina par lielu dokumenta ideoloģiski politisko nozīmi, nevis par tā nopietnu juridisku vērtību."¹⁵

Divas no septiņām Tautas padomes politiskās platformas nodaļām bija veltītas pamattiesībām. Tautas padomes politiskās platformas IV.nodaļa¹⁶ noteica cittautiešu tiesības, savukārt V.nodaļa¹⁷ paredzēja pilsoniskās brīvības. Komentējot Latvijas Tautas padomes politisko platformu, profesors Kārlis Dišlers norādījis: "Vispirms atzītas nacionālo minoritāšu tiesības piedalīties Tautas padomē un pagaidu valdībā – kā redzams, nolūkā pievilkt arī cittautiešus jau no paša sākuma grūtajā un svarīgajā valsts organizēšanas darbā. Nacionālajām minoritātēm atzītas neierobežotas politiskās tiesības (vispārīgas, vienlīdzīgas, tiešas, aizklātas un proporcionālas vēlēšanas) un apsolīts nodrošināt viņu kulturālās un

---

¹³ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. Sk.: Maksimaitis M. Lietuvos valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė). – Vilnius: Justitia, 2005, p. 323–325.

¹⁴ Gribovskis V. Polijas republikas satversme // Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1923, Nr.1, 174.–175.lpp.

¹⁵ Balodis R. Latvijas Republikas konstitucionālo tiesību evolūcija un transformācija 20.–21.gadsimta mijā. Grām.: Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21.gadsimta mijā. Starptautiskā zinātniskā konference. – Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 2006, 445.lpp.

¹⁶ "IV. Cittautiešu tiesības.

1) Nacionālās minoritātes sūta savus priekšstāvjus Satversmes sapulcē un likumdošanas iestādēs uz proporcionālo vēlēšanu tiesību pamata (sk. 1.p. 2).

2) Nacionālās minoritātes, kuras ietilpst Latvijas Tautas padomē, piedalās Pagaidu valdībā uz III.nodaļas 3.punkta pamata.

3) Nacionālo grupu kulturālās un nacionālās tiesības nodrošināmas pamata likumos."

¹⁷ "V. Pilsoniskās tiesības.

1) Preses, vārda, sapulču un biedrošanās brīvības nodrošināmas ar Pagaidu valdības noteikumiem.

2) Amnestija visās lietās, izņemot kriminālās.

3) Iespēja Latvijas pilsoņiem atgriezties dzimtenē."

**J.Pleps. Pamattiesību konstitucionālā regulējuma ģenēzes ietekme uz
Satversmes 8.nodaļas normu interpretāciju**

---

nacionālās intereses pamatlikumos. Šis pēdējais solījums, protams, nevarēja saistīt Satversmes sapulci, un pieņemtajā satversmē arī neatrodam nacionālo minoritāšu tiesību garantijas, kas, protams, nenozīmē, ka viņām šīs tiesības tiktu liegtas vai ierobežotas. Piektajā nodaļā atrodam solījumu nodrošināt vārda, sapulču un biedrošanās brīvības ar valdības noteikumiem.¹⁸

Līdztekus pagaidu satversmē ietvertajām normām par pamattiesībām Latvijas valsts dibinātāji runāja Latvijas Republikas proklamēšanas aktā 1918.gada 18.novembrī. Ministru prezidents Kārlis Ulmanis savu runu noslēdza ar vārdiem: "Visi pilsoņi, bez tautības izšķirības, aicināti palīdzēt, jo visu tautību tiesības būs Latvijā nodrošinātas. Tā būs demokrātiska taisnības valsts, kurā nedrīkst būt vietas ne apspiešanai, ne netaisnībai."¹⁹ Mūsdienās ir atzīts, ka Ministru prezidenta runa atspoguļo Pagaidu valdības politisko izvēli – Latviju veidot kā demokrātisku, sociāli orientētu valsti, kur valdītu taisnīgums.²⁰ Šāda valsts bez šaubām atzīst un nodrošina gan cittautiešu tiesības, gan arī personas pamattiesības.

Uz šo apstākli precīzi norādījuši trīs Satversmes tiesas tiesneši savās atsevišķajās domās: "Latvijas valsts jau no tās dibināšanas pirmsākumiem ir iestājusies par demokrātiskām vērtībām, turklāt jēdziena "demokrātija" izpratni tā saistījusi ar citu demokrātisko valstu pieredzi. Tā 1918.gadā izveidotā Pagaidu valdība attiecībā uz politiskajām un pilsoniskajām vērtībām deklarēja, ka tās "mērķis valsts labklājības ziņā ir nodrošināt Latvijas iedzīvotājiem visas demokrātiskas valsts tiesības. Ar neatlaidīgu gribu Valdība izvedīs dzīvē pilsoņu tiesības, kādas jau sen bauda visas demokrātiskās valstis." Pagaidu valdība arī deklarēja, ka tā "negrib piekopt nekur apspiešanas politiku, bet stāvēt uz jaunlaiku demokrātiskas valsts principiem". Arī izstrādājot un apspriežot Satversmes projektu, Satversmes sapulces locekļi daudzas reizes ir atsaukušies uz tā laika

---

¹⁸ Dišlers K. Latvijas Republikas Satversmes attīstība. Grām.: Latvija desmit gados. Latvijas valsts nodibināšanas un viņas pirmo 10 gadu darbības vēsture. Ārons M. (Red.) – Rīga: Jubilejas komisijas izdevums, 1928, 73.–74.lpp.

¹⁹ Latvijas valsts pasludināšana 18.novembrī 1918.g. Rakstu vainags H. J. sakopots. – Rīga: Apgādniecība "Astra", 1918, 19.lpp.

²⁰ Stradiņš J. 18.novembra Ulmanis (Latvijas Republikas pirmais Ministru presidents). Grām.: Kārlim Ulmanim 125. – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2003, 25.lpp.

**I. Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļai "Cilvēka pamattiesības"
desmit gadi: aktuālas cilvēktiesību aizsardzības problēmas**

---

demokrātisko valstu pieredzi, tādējādi apliecinādami Latvijas valstī veidojamās iekārtas organisko saistību ar citām progresīvajām valstīm.²¹

4. Pēc Latvijas Satversmes sapulces sanāksšanas 1920.gada 1.maijā Latvijas Satversmes sapulce uzsāk darbu pie Latvijas Republikas Satversmes izstrādāšanas. Tā kā šis darbs prognozējas gana ilgs, Latvijas Satversmes sapulce sākotnēji pieņem otro pagaidu satversmi – 1920.gada 27.maija Deklarāciju par Latvijas valsti²² un 1920.gada 1. jūnija Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumus.²³ Šo pagaidu noteikumu uzdevums, kā uz to jau norāda pats akta nosaukums, bija pagaidu stāvokļa regulēšana.²⁴ Ilga šo noteikumu spēkā esamība netika plānota. Satversmes sapulces loceklis Jānis Purgals atzina: "Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumiem ir pagaidu raksturs, t.i., tie paliek spēkā tikai līdz tam laikam, kamēr no Satversmes sapulces būs izstrādāta un pieņemta galīgā veidā konstitūcija."²⁵ Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi sastāvēja no 12 pantiem, kuros lakoniski tika formulēti Latvijas Satversmes sapulces uzdevumi un pilnvaru termiņš, kā arī regulētas valsts varas orgānu savstarpējās attiecības. Salīdzinot ar Tautas padomes politisko platformu, attiecīgais regulējums bija krietni noteiktāk izstrādāts un atgādināja konstitūcijām raksturīgu tekstu.

---

²¹ Satversmes tiesas tiesnešu Aivara Endziņa, Jura Jelāgina un Anitas Ušackas atsevišķās domas lietā Nr.2000-03-01 "Par Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 5. un 6.punkta un Pilsētu domes un pagastu padomes vēlēšanu likuma 9.panta 5. un 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101.pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25.pantam", 5.punkts. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi. 1999.–2000. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 118.lpp.

²² Deklarācija par Latvijas valsti // Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1920. 31.aug., Nr.4.

²³ Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi // Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1920. 31.aug., Nr.4.

²⁴ Sk. arī: Dišlers K. Latvijas pagaidu konstitūcija. Vispārīgas piezīmes // Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1920, Nr.2/3, 52.lpp.

²⁵ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 1.sēdes 1921.gada 20.septembrī stenogramma.

Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumos pamattiesībām bija veltīts to 9.pants.²⁶ Profesors Kārlis Dišlers, komentējot šo normu, norādījis lakoniski: "šīnī īsajā aktā atrodam arī pazīstamāko pilsonisko brīvību garantiju".²⁷

Viņš arī rakstfijis: "Pagaidu noteikumu devītajam pantam deklaratīvs raksturs: tur tiek deklarētas tā sauktās pilsoņu brīvības: personas, dzīvokļa un korespondences neaizskaramība, preses, vārda, apziņas, streiku, sapulču un biedrošanās brīvības, kuras nodrošināmas ar attiecīgiem likumiem. Pēc franču Lielās revolūcijas "Cilvēka un pilsoņu tiesību deklarācijas" parauga tamlīdzīgi deklaratīvi panti vai pat veselas deklaratīva rakstura nodaļas atrodamas gandrīz visās konstitūcijās. Pārejas laikmetos, kamēr minētās pilsoņu brīvības vēl nav nodrošinātas ar attiecīgiem likumiem, šādu deklaratīvu pantu praktiskā nozīme nav liela, bet viņu galvenā vērtība pastāv iekš tam, ka viņos izteiktie principi saistoši priekš likumdevēja. Tā arī Latvijas pagaidu konstitūcijas 9.pantam tā paliekošā nozīme, ka viņš saistošs priekš turpmākiem likumdevējiem, kuru pienākums būs – "noteikt un nodrošināt" minētās pilsoņu brīvības, bet kuri nekādā ziņā nedrīkstēs aizskart vai ierobežot pašu Satversmes sapulces deklarēto pilsoņu brīvību principu."²⁸

2. Satversmes otrā daļa

5. Satversmes sapulce, uzsākot darbu pie Satversmes teksta izstrādāšanas, izveidoja speciālu Satversmes komisiju. Satversmes komisijas 2.sēdē tika nolemts izveidot trīs apakškomisijas, kas izstrādātu projektu par valsts varas organizāciju, par pilsoņu tiesībām un pienākumiem, kā arī par tautas priekšstāvniecības vēlēšanu kārtību.²⁹ Tas atspoguļoja sākotnējo ieceri, ka Satversmei būs trīs daļas, kurās tiks

---

²⁶ "Latvijā pastāv personas un dzīvokļu neaizskaramība, preses, vārda, apziņas, streika, sapulču un biedrošanās brīvības, korespondences neaizskaramība, kuras nodrošināmas un noteicamas ar attiecīgiem likumiem."

²⁷ Dišlers K. Latvijas Republikas Satversmes attīstība. Grām.: Latvija desmit gados. Latvijas valsts nodibināšanas un viņas pirmo 10 gadu darbības vēsture. Ārons M. (Red.) – Rīga: Jubilejas komisijas izdevums, 1928, 74.lpp.

²⁸ Dišlers K. Latvijas pagaidu konstitūcija. Vispārīgas piezīmes // Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1920, Nr.2/3, 51.lpp.

²⁹ Satversmes komisijas 1920.gada 11.maija sēdes protokols Nr.2. Npublicēts materiāls.

**I. Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļai "Cilvēka pamattiesības"
desmit gadi: aktuālas cilvēktiesību aizsardzības problēmas**

---

regulēta valsts varas organizācija, pilsoņu tiesības un pienākumi, kā arī Saeimas vēlēšanu kārtība. Pēcāk Satversmes komisija atteicās no šī plāna un jautājumus, kas saistīti ar Saeimas vēlēšanām, nolēma regulēt atsevišķā likumā, saglabājot divdaļīgas Satversmes ideju.³⁰

6. Satversmes komisijas otrā apakškomisija izstrādāja Satversmes otrās daļas "Pamatnoteikumi par pilsoņu tiesībām un pienākumiem" projektu. Tas tika apspriests gan apakškomisijā, gan Satversmes komisijā, gan arī Satversmes sapulces sēdēs. Kā atmiņās raksta viens no redzamākajiem Satversmes autoriem Fēlikss Cielēns: "Abas apakškomisijas un kopējā satversmes komisija strādāja ļoti daudz un ļoti rūpīgi. Visus projektus apsprieda trijos lasījumos apakškomisijā un pēc tam vēl trīs lasījumos kopējā komisijā. Pirmajā lasījumā notika vispārējās debātes un abos pārējos apspriešana pa pantiem."³¹

Satversmes komisijas otrā apakškomisija par paraugu Satversmes otrās daļas projektam ņēma Vācijas 1919.gada 11.augusta t.s. Veimāras konstitūciju. To tajā laikā uzskatīja par modernāko Eiropā un "konstitucionālās likumdošanas pēdējo vārdu".³² Profesors Kārlis Dišlers skaidri uzrāda Veimāras konstitūciju kā Satversmes otrās daļas iedvesmas avotu.³³ Arī Fēlikss Cielēns, kurš kopumā gana asi noraida ideju, ka Latvijas Satversme "pārkopēta" no Veimāras konstitūcijas,³⁴ tomēr attiecībā uz Satversmes otro daļu skaidri norāda, ka to "komisija bija izstrādājusi vācu satversmes ietekmē",³⁵ projektam "pamatā liktas jaunās Veimāras satversmes attiecīgās daļas".³⁶

Satversmes otrās daļas projekts paredzēja virkni pilsonisko un politisko personas tiesību un brīvību: personas, dzīvokļa un korespondences neaizskaramību, vārda, apziņas, ticības, pārvietošanās, pulcēšanās, biedrošanās, zinātnes un mākslas brīvību, kā arī tiesības uz īpašumu.

---

³⁰ Cielēns F. Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas. 3.grāmata. – Stokholma: Apgāds Memento, 1998, 107.lpp.

³¹ Turpat.

³² Šilde Ā. Latvijas vēsture. 1914.–1940. – Stokholma: Apgāds Daugava, 1976, 363.lpp.

³³ Dišlers K. Demokrātiskas valsts iekārtas pamati. – Rīga: A. Gulbis, 1931, 179.lpp.

³⁴ Cielēns F. Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas. 3.grāmata. – Stokholma: Apgāds Memento, 1998, 113.lpp.

³⁵ Turpat.

³⁶ Turpat, 107.lpp.

*J.Pleps. Pamattiesību konstitucionālā regulējuma ģenēzes ietekme uz
Satversmes 8.nodaļas normu interpretāciju*

Līdztekus tam Satversmes otrās daļas projektā bija ietverti panti, kas paredzēja valsts pienākumu aizsargāt mazākumtautību nacionāli kulturālās autonomiju, mākslas, vēstures un dabas pieminekļus, kā arī laulību kā ģimenes pamatu. Valstij tika uzlikts arī par pienākumu nodrošināt zinātņu un mākslu pieejamību, kā arī iespēju ikvienam pilsonim obligatoriski mācīties divpadsmit gadus. Tāpat Satversmes otrajā daļā tika ietverts pilsoņu vienlīdzības princips, nāves soda aizliegums un privātīpašuma piespiedu atsavināšanas pamati. Tika noteikta arī valsts šķirtība no baznīcas.

Satversmes otrā daļa skāra arī sociālos jautājumus, paredzot, ka "streiks ir likumīgs saimnieciskās cīņas līdzeklis" un "Latvijas pilsoņu fiziskais un garīgais darbs un viņu ražojumi atrodas valsts aizsardzībā".

Projektā līdztekus pamattiesību regulējumam bija plānots noteikt aizliegumu Latvijas pilsoņiem saņemt citu valstu apbalvojumus, kā arī aizliegumu Latvijas valstij piešķirt apbalvojumus. Tāpat tika atceltas kārtas, muižniecības un citi tituli. Projektā bija ietverts arī jezuītu ordeņa darbības aizliegums un noteikums, ka pasts un telegrāfs ir valsts monopols, kā arī formulēts princips, ka valstij pieder dzelzceļi, ūdensceļi un citi satiksmes ceļi ar vispārēju nozīmi.

Pamattiesības tika deklarētas ar atrunu, ka tās var ierobežot ar likumu, ja to prasa atsevišķas intereses. Kā arī tika iekļauts speciāls pants, kas piešķīra Ministru kabinetam izņēmuma stāvokļa apstākļos apturēt vai ierobežot virknes Satversmes otrās daļas normu piemērošanu.

7. Atšķirībā no Satversmes pirmās daļas apspriešanas, kur diskusijas raisījās tikai par dažiem jautājumiem, Satversmes otrās daļas izskatīšana Satversmes sapulcē notika pilnīgi pretēji – asi debatējot par virkni jautājumu.

Satversmes komisijas referents Andrejs Kuršinskis gan uzsvēra, ka "otrā daļa grib dot pirmajai daļai to demokrātisko saturu, bez kura pirmā zaudē daudz no savas nozīmes, jo skaidri redzams, ja mums nebūs pilsoņu, kuriem ir pilsoņu tiesības, ja mūsu pilsoņu vairākums paliks bez šīm tiesībām, tad mūsu pilsoņi arī nespēs izmantot, tālāk izbūvēt un uzturēt to valsts iekārtu, kas paredzēta mūsu satversmes pirmajā daļā."³⁷ Tomēr liela daļa Satversmes sapulces locekļu tā nedomāja. Satversmes sapulces loceklis Andrejs Petrevics atzina: "Še – atvainojiet par izteicienu

---

³⁷ Latvijas Satversmes sapulces V sesijas 1.sēdes 1922.gada 17.februārī stenogramma.

**I. Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļai "Cilvēka pamattiesības"
desmit gadi: aktuālas cilvēktiesību aizsardzības problēmas**

– ir ļoti daudz pelavu un pārāk maz graudu. Ja mēs piegriezīsimies atsevišķiem šīs Satversmes pantiem un paskatīsimies, ko tie īstenībā dod, tad mums būs jāsaka, ka tā bez tukšas solīšanas nedod nekā, ka solījumu forma neietver sevī ne mazākā satura lielākā daļā no priekšā celtiem pantiem."³⁸ Zināmu rezumējumu par Satversmes sapulces noskaņu sniedza Arveds Bergs: "Šai otrai daļai lielā mērā ir tikai deklarācijas raksturs. Tur ir uzstādītas zināmas tēzes, kurām saturs tikai nākotnē būs jādod. Šī daļa pati par sevi neko nedod. Tāpēc ceļas jautājums, vai šī otrā daļa vispār ir vajadzīga."³⁹

Izskatot Satversmes otro daļu trešajā lasījumā 1922.gada 5.aprīlī, Latvijas Satversmes sapulce to noraidīja (62 deputāti balsoja "par", 6 deputāti bija "pret", savukārt atturējās 62 deputāti). Vēsturē par iemesliem, kāpēc Satversmes otrā daļa netika pieņemta, parasti norāda Latgales deputātu nostāju, kurus neapmierināja Satversmes sapulces vairākuma lēmums šķirt baznīcu no valsts un nepiešķirt pašpārvaldes tiesības Latgalei.⁴⁰ Tomēr daudz būtiskāka bija diskusija par streiku kā likumīgu cīņas līdzekli kā ekonomiskā, tā politiskā ziņā. Tā kā Satversmes sapulces vairākums noraidīja streika tiesību ietveršanu Satversmes otrajā daļā, tās trešajā lasījumā sociāldemokrāti atturējās. Lielā mērā tieši sociāldemokrātu, nevis latgaliešu balsis bija tās, kas noteica Satversmes otrās daļas noraidīšanu.⁴¹

Vērtējot Satversmes otrās daļas projektu, Ādolfs Šilde rakstījis: "Pamatnoteikumu noraidīšana par pilsoņu tiesībām un brīvībām bija manāms zaudējums Satversmes sapulces konstitucionālajā darbībā. Kaut arī šīs pašas tiesības vēlāk nodrošināja Latvijas pilsoņiem atsevišķos likumos, tad tomēr šo tiesību noteikšanai pamatlikumā būtu bijusi liela nozīme demokrātiskas sadzīves principu nostiprināšanā tautā. Ar Satversmes II daļas pieņemšanu būtu pakalpots Latvijas

---

³⁸ Latvijas Satversmes sapulces V sesijas 1.sēdes 1922.gada 17.februārī stenogramma.

³⁹ Turpat.

⁴⁰ Šilde Ā. Latvijas vēsture. 1914.–1940. – Stokholma: Apgāds Daugava, 1976, 362.–363.lpp. Sk. arī: Kusiņš G. Satversme un cilvēktiesības Latvijā. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. – Rīga: Latvijas Cilvēktiesību institūts, 1998, 11.–12.lpp.

⁴¹ Cielava V. Latvijas Satversme: vēsture un mūsdienas // Cīņa, 1989. 1.apr.; Blūzma V. Tiesiskas valsts pirmsākumi Latvijā // Latvijas Vēsture, 1999, Nr.1, 47.lpp.